

ПРОБЛЕМИ РЕЛІГІЙНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН

Величезний вплив досягнень сучасної науки на духовне життя суспільства у наш час ніхто не піддає сумніву. На рубежі ХХІ ст. наука стала важливою продуктивною силою без якої важко уявити життя суспільства, її досягнення владно увійшли в життя кожної людини, вплинули на її погляд, в т.ч. на релігійний світогляд. Найбільш показовим є вплив сучасної науки і освіти на християнських світогляд, який намагається по новому осмислити соціальний статус науки.

Видатний політичний діяч арабського світу Муаммар Каддафі у своєму творі “Зелена книга” висловлював цікаву думку стосовно освіти, підкресливши, що освіта не може бути ніким монополізована. “Знання – природне право кожної людини, і ніхто не повинен лишати цього права, лише сама людина може відмовитися від нього”, – сказав він. Не існує жодної держави у світі, яка б не надавала великого значення знанням. Сучасна наука й освіта розглядається в контексті сучасної моральності і культури, розглядається як важлива складова духовності.

Різні церкви визнають авторитет сучасної освіти, але вважають, що раціоналістична картина світу, яка формується сучасною освітою, не є повною і всезагальною. Релігійний світогляд не може бути відкинутий як джерело уявлень про істину і розуміння історії, вважають вони. Тому релігійна освіта повинна бути присутня у структурі суспільного життя.

Переважна більшість християнських богословів дотримуються думки, що сучасна наука і освіта відіграє величезну роль у житті суспільства і позитивно оцінюють їх значення у соціальному і культурному розвитку людства. Що стосується нашої епохи, то ХХІ ст. на їх думку можна по праву називати епохою сучасної науки й освіти, оскільки саме вони здійснюють величезний вплив на всі процеси, які відбуваються у світі. Так, православний ієромонах Януарій розвиток сучасної науки і техніки називає “провідними характеристиками сучасної цивілізації” і позитивно оцінює прагнення людини “раціонально осмислити реальну дійсність”. Німецький католицький богослов Г.Байор із м.Тріра пише, що для “нашої культури є характерним бурхливий ріст промисловості і сільського господарства на основі науки”. Важливим є те, підкреслює він, що “наукове виробництво” корисне не лише в плані створення матеріальних цінностей і покращення добробуту людей, але й в духовному відношенні, оскільки люди з його допомогою формують власну уяву про навколишній світ, нову систему цінностей. Протестантський богослов Ф.Поттер і відомий американський професор теоретичної фізики, фахівець з проблем співвідношення науки і релігії, теолог Я.Барбур підкреслюють, що наука і освіта збагачують культуру, наукові дослідження “трансформують світ і відкривають можливості до кращого життя, а в донаукових культурах життя було коротким і тяжким”. В сучасній християнській свідомості наука і освіта розглядаються як величезне досягнення людства ХХ ст.

Оцінюючи гуманістичний статус науки, деякі богослови відзначають, що наукові дослідження в наш час втрачають “етичний горизонт”. До таких вони відносять розвиток науки у військових цілях, використання наукових відкриттів на шкоду природі тощо. Крім того, підкреслюють богослови, людина, озброївшись знаннями, впала в гординю, протиставила себе природі, уявила себе володарем. Вона перетворює природу, ставить над нею експеримент, не уявляючи собі руйнівних наслідків такої діяльності.

Проблеми розвитку науки і освіти деякі богослови пов’язують з нерівномірним міжнародним розподілом праці і матеріальних цінностей. Для наукових фунда-

■ **Закович М.** – докт. філос. наук, професор Національного педагогічного університету ім. Драгоманова.

ментальних досліджень в наш час, вказують вони, потрібна кооперація вчених, дороге обладнання і величезні кошти. Все це можуть забезпечити лише високо розвинуті промислові країни. Екс-генеральний секретар Всесвітньої Ради Церков, протестантський теолог Ф.Поттер пише, що “переважна більшість вчених нині працюють у промислово розвинутих країнах і 90% їх діяльності сконцентровано у багатому світі. Лише 4% всіх наукових припадає нині на країни, що розвиваються”. Вже згадуваний американський професор Я.Барбур справедливо підтверджує, що “без наукової технології нації світу, що розвиваються, залишаються у стані голоду і бідності”. У християнській свідомості утверджується думка, що сучасна наука і освіта сприяють розвитку лише розвинутих країни, приносять більше влади тим, хто її вже має, збагачує і без того багатих, і практично не приносить користі, не допомагає біднішій частині населення світу.

Життя церков і релігійних організацій у нашій державі відбувається у правовому полі, що окреслено Конституцією України і Законом “Про свободу совісті і релігійні організації”. Стаття 35 Конституції гарантує кожному громадянину “право на свободу світогляду і віросповідань”, проголошує рівність усіх церков і організацій. “Церква і релігійні організації в Україні відокремлені від держави, а школа – від церкви. Жодна релігія не може бути визнана релігією як обов’язкова”. Конституційні принципи виражають демократичний характер політики держави у релігійному питанні, вони є гарантією реалізації і дотримання свободи совісті в Україні.

Завдяки такій законодавчій базі в Україні, вдалося вирішити ряд актуальних питань релігійного життя:

- забезпечена громадянам повна свобода вибору релігії, свобода різноманітних віросповідань і релігійної діяльності;
- відновлена діяльність заборонених в минулому церков і релігійних організацій, зокрема Української автокефальної православної і Української греко-католицької церков;
- діють помісні церкви: Київського патріархату, Українська лютеранська церква та Українська греко-католицька церква та інші;
- церкви і релігійні організації одержали можливість вільно і безперешкодно проводити свою канонічну і проповідницьку діяльність;
- створена система підготовки кадрів священнослужителів, пасторів, проповідників і місіонерів;
- налагоджено видавничу справу в конфесіях: ними видруковується велика кількість періодичних видань, богослужбової літератури;
- створена система релігійної просвіти з широким використанням недільних шкіл, радіо і телебачення, газет і часописів, місіонерської і катехитичної діяльності.

Все це сприяє стабілізації суспільства, підтриманню громадянського миру і злагоди, формуванню у віруючих любові до Батьківщини, почуття патріотизму, політичної лояльності і законотриманості. Помітні також цифрові зміни у зростанні релігійної мережі, будівництві церков і молитовних будинків. Враховуючи все це, у нас стали багато писати про релігійний ренесанс в Україні.

Завдяки демократичному законодавству у політиці держави щодо релігії церкви досягнуто значних успіхів. Але є труднощі і проблеми. Це проблеми внутрішнього порядку і зовнішні. До зовнішніх проблем відносяться виклики церкви XXI ст. Церква втратила позиції у боротьбі із наукою за світогляд, Вона тепер робить акцент на мораль як гарант від негативних наслідків науково-технічного прогресу. Але крім церковних діячів ніхто з учених про це не пише. Тому церква зосереджує увагу на боротьбі у сфері політики, перш за все за освіту.

Внутрішні чинники теж різноманітні. Поруч з досягненнями у релігійному житті наявні зримі вияви кризи у діяльності ряду церков і релігійних організацій. Ці вияви кризи виражаються у міжцерковних і внутрішньоцерковних протистояннях, нерідко у загостренні міжконфесійних суперечностей. Помітну скруту переживають традиційні історичні церкви, неухильно занепадає їх вплив на молодь. Релігійним полем України все більше оволодівають різні зару-

біжні місіонери. В наш час релігія майже втратила роль морального імперативу у сфері побутового життя віруючих. Зростають зовнішні вияви релігійності, глибокі релігійні переконання падають. Багато людей, які відносять себе до віруючих, заявляють, що вони вірять у Бога, але свою приналежність до релігії з жодною церквою не зв'язують. Значна кількість молодих віруючих вже не задовольняється релігійними настановами про гріховну природу людини, терпіння і страждання. Їх більше влаштовує підкреслювання гідності і величч людини як борця за щастя. Відбувається раціоналізація свідомості віруючих під впливом досягнень сучасної науки.

Подібне становище пояснюється багатьма чинниками, серед яких основне місце відводиться недосконалості законодавства про свободу совісті. Доля правди тут є, але не все залежить від закону. Головне - це неухильне дотримання вимог законодавства. Практика показує, що 35-та стаття Конституції України і Закон "Про свободу совісті і релігійні організації" нерідко порушується як з боку церкви, так і з боку державних органів.

Позначається слабка пропаганда конституційних принципів свободи совісті, роз'яснення їх сутності. Аналіз релігійної преси, наприклад, показує, що пропаганда свободи совісті як гарантії вибору світогляду у змісті публікацій конфесійних мас-медіа не існує, якщо й торкаються цього питання, то пишуть про право релігії і церкви та право на релігійний плюралізм. Дещо краща ситуація у світських виданнях, але пропаганда конституційних принципів свободи совісті надто слабка. Це пояснюється багатьма чинниками, серед яких вплив на кореспондентів і дописувачів моди на релігійність і певна боязнь осуду з боку дещо фаворизованих державою церков і релігійної громадської думки. Наукові статті, особливо атеїстичного спрямування, у світських мас-медіа з'являються дуже рідко. Якщо й появляються, то вони, як правило, критичні. Іноді пишуть, що атеїзм "вже почив у Бозі", ще залишилося його дітище - релігієзнавство, яке давно пора викинути на смітник. При цьому, все залежить від світоглядних і конфесійних уподобань редакцій газет і часописів, від політичних настроїв кореспондентів і фінансових утримувачів. Тому у наших мас-медіа переважає свобода віросповідань, а не пропаганда свободи совісті.

Необхідно розібратися у понятійному апараті щодо державно-церковної політики. Нерідко перекручується конституційний принцип "відокремлення церкви від держави і школи від церкви". Деякі релігійні діячі і політики відділення церкви від держави трактують як відділення церкви від суспільства і розцінюють як порушення свободи совісті. Зрозуміло, що подібна трактовка хибна, оскільки держава і суспільство - це різні речі. В Україні, як відомо, церква активно займається благодійною і суспільною діяльністю. Про це, наприклад, пише отець Борис Гудзяк, ректор Українського католицького університету у Львові в газеті "День". Він писав, що "церква є та буде політичним фактором у житті українців".

Деякі науковці замість "відокремлення" вживають термін "**відділення**" церкви від держави. Зрозуміло, що ці слова мають дещо різне смислове значення. За словником "**відділення**" означає розрив частин, явищ, розрив будь-якого зв'язку між ними. Таке розуміння приводить до хибних висновків. Виходить, що церква діє незалежно від держави, вона автономна, її діяльність ведеться поза законом, поза Конституцією. Правомірно запитати, в якій державі церква, релігійна організація має абсолютну автономію? Такого немає.

Поняття "**відокремлення**", як це роз'яснено у коментарі до Конституції України, означає *вирізнєння* сфери діяльності церкви і сфери діяльності держави, *встановлення* взаємовідносин між церквою і державою, визначення характеру державної політики щодо релігії і церкви, яка має гуманістичний, демократичний характер. Деякі вчені користуються не зовсім зрозумілими принципом про повне *відокремлення церкви від держави і держави від церкви* (О.Саган, Д.Коул). Цей принцип не має прямого відношення до теми. Він потребує теоретичного і правового обґрунтування. З правової точки зору відокремлення церкви від держави означає, що церква діє в межах Конституції, Закону про свободу совісті та інших законів. А

відокремлення держави від церкви означає, що держава і церква автономні, діють як повноправні. Виникають питання: кому належить пріоритет влади у суспільстві: державі чи церкві? Хто визначає політику у релігійному питанні: церква чи держава? Є багато й інших питань, на які ніхто чіткої відповіді не дає.

В наш час отримав поширення термін **“партнерство”** церкви і держави. Висловлюються думки про застосування цього принципу у сфері державної політики. Але не уточнено, чи всі церкви і релігійні організації попадуть у сферу партнерських відносин, чи лише окремі; чи не призведе це до дискримінації у сфері державно-церковних відносин. Знову ж, в яких питаннях -політичних, правових чи у окремих сферах соціальної діяльності, зокрема благодійної, відбуватиметься партнерство. Історично для України склалося так, що ніякого партнерства церкви і держави не було. Церква завжди була державною структурою, за виключенням колишнього СРСР. Іноді церква діяла в контексті політики комуністичного режиму. Це було в основному на міжнародній арені. Думаю, що новими термінами треба оперувати обережно, оскільки це веде до перекручення, навіть фальсифікацій. Їх необхідно теоретично і юридично обґрунтувати, а потім користуватися.

Зустрічаються перекручення інших питань, зокрема, ототожнюється теологія – релігієзнавство, місіологія – соціальна робота, світський характер освіти трактується як релікт воєнничого державного атеїзму радянських часів.

Особливо перекрученню піддається принцип **“світський характер освіти”**, який трактується як обмеження права релігійних організацій на освітньо-виховну діяльність. Державна система освіти та система духовної освіти, як відомо, є незалежними. Церква не може встановлювати норми і правила для державної системи освіти. Але церква може в свою систему освіти включити державні освітні стандарти, засновувати приватні навчальні заклади і ліцензувати їх. Назріла потреба реформування богословської системи освіти в Україні, оскільки вона відстає від державної і є надто консервативною.

Проте, окремі церкви відстоюють іншу точку зору на проблему узгодження світської і богословської і освіти. Вони намагаються увійти в загальноосвітню школу з метою впровадження православних духовних цінностей в державну освіту. Так, протоієрей Анатолій Затовський, голова Всеукраїнського педагогічного товариства пропонує переглянути зміст терміну **“світська освіта”** відповідно до європейських стандартів. Для цього, на його думку, доцільно створити спільні державно-церковні комісії, мета яких - розробка і впровадження релігійно-орієнтованих навчально-виховних програм і підручників; підготовка і перепідготовка педагогічних кадрів; здійснення аналізу сучасних тенденцій в світі; експертна оцінка державних навчальних програм на предмет відсутності в них окультних знань; толерантне ставлення до традиційних релігійних віровчень, виходить, що Руська Православна церква Московського патріархату своє головне завдання повинна вбачати в тому, *щоб перевести на засади релігійної освіти державну і не реформувати консервативну систему богословської освіти.*

Світський характер освіти – означає, що держава вимагає, щоб рівень освіти відповідав досягненням сучасної науки, рівню сучасних наукових знань. Так записано в Законі України **“Про освіту”**. І це аж ніяк не позбавляє прав релігійних організацій займатися релігійною освітньо-виховною діяльністю. Чи можна знайти віруючого, який би був проти того, щоб його дитина отримала освіту на рівні сучасних наукових знань? Таких людей у нас немає.